

NATO VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

Prof.Dr. Tarık Oğuzlu
Antalya Bilim Üniversitesi
tarik.oguzlu@antalya.edu.tr

ÖZET

Kurulduğu günden günümüze varlığını sürdüren NATO'nun çok-kutuplu dünya düzeninde ayakta kalıp kalamayacağı önemli bir soru. Kurumsal çatısı ve temel stratejik misyonu Soğuk Savaş yıllarında şekillenen NATO ilk ciddi sınavını Soğuk Savaş'ın bitmesiyle verdi. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını takiben ortaya çıkan tek-kutuplu dünya düzeninde NATO yeni işlevler edinerek yoluna devam etti. Merkezi ve Orta Avrupa'da yer alan eski komünist ülkelere doğru genişleyen NATO, aynı zamanda üyelerinin toprakları dışında ortaya çıkan krizlerin sonlandırılmasında etkili oldu. Kapsayıcı güvenlik anlayışı etrafında diğer uluslararası örgütlerle işbirliğini geliştiren NATO Soğuk Savaş sonrası ortamda yaşamaya devam etti. İttifakın küreselleşmesini savunanlarla özünde Avrupalı bir güvenlik örgütü olarak kalmasını savunanlar arasında yaşanan tartışma dünya düzeninin çok-kutuplu bir karakter kazanmasıyla devam edecek.

ATIF İÇİN: Oğuzlu, Tarık, "NATO ve Yeni Dünya Düzeni", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.20, Ekim 2019.
https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOveYeniDunyaDuzeni_TarikOguzlu_v.1.pdf
DOI: 10.13140/RG.2.2.35714.43207

**NATO'nun
kurulmasını
mümkün kılan en
önemli faktör
Amerika Birleşik
Devletleri'nin
Sovyetler Birliği
karşısında
izlediği
'dengeleme' ve
'çevreleme'
stratejileriydi.**

NATO ve İki Kutuplu Dünya Düzeni

İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler Almanya'sı karşısında güçlerini birleştiren Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği, savaşın ardından kısa sürede şiddetli bir rekabetin içine sürüklendiler. En şiddetli haliyle Avrupa coğrafyasında yaşanan rekabetin askeri yansımalarından birisi, açık adı Kuzey Atlantik İttifak Örgütü olan NATO'nun 1949'da kurulması oldu. Batı ve Doğu blokları arasında yaklaşık 45 yıl yaşanan bu rekabet sıcak bir çatışmaya dönüşmemiş olsa da, 20. yüzyılın kalanında hem askeri hem de ideolojik düzlemde dünya siyasetinin ana fay hattını oluşturdu.

NATO'nun kurulmasını mümkün kılan en önemli faktör Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği karşısında izlediği 'dengeleme' ve 'çevreleme' stratejileriydi. Bu amaç doğrultusunda İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkımla çıkan Batı Avrupalı ülkelerin askeri kabiliyetlerini arttırmak şarttı. NATO her ne kadar çok taraflı bir güvenlik örgütü olarak kurgulanmışsa da, özünde Amerika Birleşik Devletleri'nin her bir Batı Avrupa ülkesine sunduğu tek taraflı güvenlik garantilerinin toplamından ibaretti. NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay'e atfen dile getirilen bir görüşe göre NATO'nun başlangıcından bu yana üç temel işlevi olmuştur (Webber, Hallams and Smith, 2014). İttifakın birinci işlevi NATO bünyesinde Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupalı müttefiklerinin askeri güçlerini birleştirerek Sovyetler Birliği'ni mümkün olduğunca Avrupa kıtasının dışında tutmaktır. Böylece NATO'nun Batı Avrupalı üyelerinin toprak güvenliği garanti altına alınacaktı. Bu anlamda NATO, ABD'nin güvenliğinden ziyade Batı Avrupalı müttefik ülkelerin güvenliğini sağlamak için kurulmuştur.

NATO'nun ikinci temel işlevi Avrupa'nın ortasında Almanya'nın tekrar hakim bir güç olarak ortaya çıkmasını engellemektir. Diğer taraftan, Batı ittifakının savunması için Almanya'nın silahlandırılması gerektiğinden bunun nasıl gerçekleştirileceği önemli olmuştur. Geçmişte Almanya'nın askeri anlamda aşırı güçlenmesi iki dünya savaşına sebebiyet verdiğinden bezer bir durumun tekrar yaşanmaması için Almanya'nın NATO içinde silahlandırılması düşünülmüştü. Nitekim, Almanya NATO'nun kurulmasından altı yıl sonra 1955'de NATO'ya kabul edilmiş ve Almanya'nın güçlenmesinin komşuları için potansiyel bir tehdide dönüşmemesi NATO'nun varlığı üzerinden mümkün olabilmektedir.

Benzer bir mantık Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Birliği'nin kurulmasına verdiği güçlü destekte de görülür. NATO çerçevesinde ABD'nin her bir Avrupalı müttefikine sunduğu güvenlik garantisi Avrupalı devletlerin

NATO
çerçevesinde
ABD'nin her bir
Avrupalı
müttefikine
sunduğu
güvenlik
garantisi
Avrupalı
devletlerin kısıtlı
kaynaklarını
ekonomik
kalkınma ve
aralarındaki
ekonomik
bütünleşme
sürecine
ayırabilmelerini
mümkün
kılmıştır.

kısıtlı kaynaklarını ekonomik kalkınma ve aralarındaki ekonomik bütünleşme sürecine ayırabilmelerini mümkün kılmıştır. NATO'nun varlığı sayesinde Batı Avrupa ülkeleri birbirlerinin niyetlerine dair endişe duymaktan vaz geçmiş ve AB gibi çok taraflı örgütler içinde ortak bir Avrupa kimliği inşa etmeye daha fazla zaman ayırabilmişlerdir.

NATO'nun üçüncü temel işlevi Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'daki askeri varlığını ve Avrupa'nın güvenliği bağlamında oynadığı başat rolü meşrulaştırmaktı. Ortak güvenlik sorunlarının NATO'nun çok taraflı kurumsal platformlarında tartışılması bir yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin başat konumuna meşruiyet sağlarken, diğer yandan Avrupalı müttefiklere Amerika Birleşik Devletleri karşısında özgüven kazandırmıştır. Avrupalı müttefiklerin Amerika'nın güvenlik strateji ve politikalarını etkileyebilmeleri ve Amerika'yı kendilerini daha fazla dikkate almaya ikna etmeleri NATO sayesinde mümkün olmuştur.

NATO'nun söz konusu bu üç temel işlevini nispeten sorunsuz bir şekilde yerine getirebilmesi hiç şüphesiz müttefik ülkelerin Sovyetler Birliği karşısında paylaştıkları ortak tehdit algılamaları sayesinde olmuştur. İki kutuplu dünya düzeninde NATO, üyeleri arasında yaşanan dönemsel krizlere rağmen, etkinliğini ve meşruiyetini sürdürmeyi başarmıştır.

NATO ve Tek-kutuplu Dünya Düzeni

Soğuk Savaşın bitişi ve varoluşsal Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla NATO'nun sürdürülebilirliği üzerine yapılan tartışmalar hız kazanmıştı. Bu tartışmada, *yapısal gerçekçiler* NATO'nun günlerinin sayılı olduğunu ileri sürerken, *liberaller* ve *inşacılar* NATO'nun yeni dünya düzeninde de yaşamaya devam edeceğini savundular (Gheciu, 2005).

Liberaller, NATO'nun uzun yıllara dayanan kurumsal varlığı, üyeleri arasında oluşan beraber çalışma pratikleri, güvenlik sorunlarının çözümüne dair sunduğu kurumsal avantajlar ve devam etmesinin ortadan kalkmasına göre daha avantajlı olacağı yönündeki görüşleri dile getirdiler. İnşacılar ise NATO'nun salt bir güvenlik örgütü olarak düşünülemediğini, özünde benzer kimlik ve değer algılarına sahip ülkelerin birlikteliğini temsil ettiğini ileri sürdüler. NATO'ya liberal demokratik siyasi değerlerle kapitalist serbest piyasa ekonomisinin kurallarını benimseyen ülkelerin üye olduğunu dile getiren inşacılar, ittifakın Soğuk Savaş sonrasındaki asıl misyonun söz konusu bu değerleri NATO'ya üye olmak isteyen yeni ülkelere yaymak olduğunu söylediler. Nitekim, merkezi ve orta Avrupa'da bulunan eski komünist ülkelerin NATO'ya katılmaları Soğuk Savaş sonrası ortamda kısa sürede NATO'nun en önemli misyonlarından biri haline geldi.

Şu anki NATO stratejisine göre ittifakın en önemli üç işlevi üyelerinin toprak güvenliğini sağlamak, ittifak sınırları dışında yaşanan krizleri yönetmek ve güvenlik çıkarlarını paylaşan ülke ve örgütlerle güvenlik işbirliği yapmaktır.

1991 yılındaki Londra zirvesinden bu yana gerçekleştirilen birçok NATO zirvesinde NATO'nun genişlemesine yapılan vurgu tekrarlanmış ve Soğuk Savaş yıllarında 12 üyesi olan NATO, 2019 itibarıyla 29 üyeye ulaşmıştır. Bosna Hersek, Gürcistan, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ve Ukrayna da halen NATO'ya üye olmak istemektedirler. Nitekim, 2008 Bükreş Zirvesinde Gürcistan ve Ukrayna'nın ileride NATO'ya üye kabul edilecekleri de kayıt altına alınmıştır.

1990'ların başından 21. yüzyılın ilk on yılının sonuna kadar dünya siyasetinde Amerika Birleşik Devletleri başat konumunu korurken, tek kutupluluğa evrilen dünya düzeninde NATO'nun işlevleri de bu duruma uygun olarak güncellendi. Bu çerçevede NATO'nun geleneksel kolektif savunma misyonuna ilave olarak yeni misyonlar benimsemeye başladığını görüyoruz. 2010 yılında kabul edilen şu anki NATO stratejisine göre ittifakın en önemli üç işlevi üyelerinin toprak güvenliğini sağlamak, ittifak sınırları dışında yaşanan krizleri yönetmek ve kendisiyle benzer değer ve güvenlik çıkarlarını paylaşan ülke ve örgütlerle kapsayıcı güvenlik anlayışı çerçevesinde işbirliği yapmaktır.

Tarihin sonunun ilan edildiği, liberal demokrasinin ülkelerin önüne tek seçenek olarak sunulduğu, büyük güçler arası çatışma riskinin azaldığı, Amerika'nın vazgeçilmez aktör olarak dünya siyasetindeki başat konumunu güçlendirdiği ve herhangi bir NATO üyesine geleneksel anlamda bir saldırı yapılma ihtimalinin her geçen gün azaldığı böylesi bir ortamda, NATO hayatta kalıp meşruiyetini devam ettirebilmek için yeni misyonlar benimsemesi gerekiyordu. Bu çerçevede NATO'nun, genişlemenin yanında, ittifak anlaşmasının 5. maddesinin kapsama alanı dışında kalan durumlarda güç kullanmaya başladı gördük Balkanlarda yaşanan iç çatışmaların sona erdirilmesi ve Afganistan'da Taliban sonrası barış ve istikrarın sağlanmasında NATO'nun düzenlediği askeri operasyonlar etkili oldu. Kriz yönetimi ve kriz sonrası kurgulanan barış inşası süreçlerinde NATO'nun askeri ve sivil yetenekleri daha fazla önem kazandı. Kapsayıcı güvenlik yaklaşımı çerçevesinde NATO, Avrupa Birliği gibi örgütlerle daha fazla işbirliği yaparak güvenlik sorunlarının çözümünde askeri ve askeri olmayan unsurların daha etkili bir şekilde kullanılmasına öncülük etti.

Tek kutuplu dünyanın NATO'nun geleceği bağlamında tetiklediği en önemli tartışma NATO'nun ABD liderliği altında küresel bir güvenlik aktörüne dönüşmesinin doğruluğu üzerine oldu. NATO'nun küresel bir güvenlik aktörüne dönüşmesi ABD'nin dünyanın çeşitli yerlerindeki askeri operasyonlarına meşruiyet kazandırabilirdi. Avrupalı üyeler ise NATO'nun Avrupa'nın güvenliğinden sorumlu kolektif savunma örgütü olarak kalmasını

Rusya'ya karşı
hem NATO'nun
Avrupalı üyeleri
hem de ABD ile
Avrupa arasında
yaşanan görüş
ayrılıklarına
rağmen, NATO
caydırıcılık ve
güven verme
yeteneklerini
geliştirmeye
başlamıştır.

savundular. NATO'nun küreselleşmesi ve bu süreçte Avrupa dışı ülkelerle güvenlik ortaklıkları tesis etmesi Amerika'nın çıkarlarıyla uyumluyken, Avrupalı müttefikler bu sürece şüpheyle yaklaştılar (Yost, 2014). Yine de, Soğuk Savaş sonrası ilk yirmi yılda Avrupa kıtasının göreceli olarak güvende olması ve yakın coğrafyalardaki istikrarsızlıkların Avrupa'nın güvenliğini doğrudan tehlikeye düşürmemesi NATO'nun giderek küresel ölçekte hareket eden bir konuşma kulübüne dönüşmesini beraberinde getirdi. Tek kutuplu düzende NATO'nun askeri kimliğinden ziyade siyasi kimliği daha fazla ön plana çıkarken, ittifakın temel ilgi alanı giderek Avrupa dışı coğrafyalara kaymaya başladı.

NATO ve Çok Kutuplu Dünya Düzeni

Bu arka plan ışığında baktığımızda son on yıldır yaşanmakta olan gelişmeler NATO'nun geleneksel kolektif savunma kimliğinin yeniden önem kazanmaya başladığını gösteriyor (Deni, 2019). Bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olan en önemli neden Rusya Federasyonu'nun takip etmekte olduğu dış politikanın Avrupa'nın güvenlik çıkarlarını tehdit etmeye başlamasıdır. 2008'de Gürcistan ve 2014'de Ukrayna'da güç kullanarak komşu ülkelerin toprak bütünlüklerini bozan Rusya Avrupa'nın liberal güvenlik düzenini tehdit etmeye başlamıştır. NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesini güvenlik çıkarlarına aykırı bulan Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya katılmamaları için her şeyi yapmaktadır. Merkezi ve Doğu Avrupa'daki eski müttefikleriyle Baltık cumhuriyetlerinin NATO'ya katılmasını engelleyemeyen Rusya, Gürcistan ve Ukrayna komsunda kararlı gözükmemektedir. Kırım'ın ilhaki Rusya'ya komşu olan NATO üyelerinin güvenlik endişelerini artırırken, Rusya'nın Avrupa siyasetine karışıp Rusya yanlısı siyasi hareket ve partilere desteğini artırması AB bütünleşme sürecini sekteye uğratıyor.

Rusya'ya karşı izlenmesi gereken politikalar bağlamında hem NATO'nun Avrupalı üyeleri hem de ABD ile Avrupa arasında yaşanan görüş ayrılıklarına rağmen, NATO caydırıcılık ve güven verme yeteneklerini geliştirmeye başlamıştır. Polonya ve Baltık ülkelerine NATO askerlerinin konuşlandırılması ve NATO'nun acil müdahale güçleri oluşturması son dönemin dikkati çeken gelişmeleri arasında. Avrupa kıtasında askeri tatbikatların artırılması ve siber güvenliğin NATO'nun temel ilgi alanları arasına girmesi NATO'nun Avrupalı kimliğinin yeniden gündeme gelmeye başladığını göstermektedir.

Bunun yanında Çin'in dünya siyasetinde artmakta olan gücüne paralel olarak, NATO üzerinden ABD ile Avrupalı müttefikleri arasındaki güvenlik

işbirliğinin daha ileri boyutlara taşınması artık bir zorunluluk olarak görülüyor. Zira, ortaya çıkmakta olan çok kutuplu dünya düzeninde ABD'nin hem Rusya hem de Çin'e karşı yürütmekte olduğu küresel mücadeleyi Avrupalı müttefiklerini yanına almadan başarabilmesi çok zor.

Hal böyleyken, NATO üzerinden güçlü transatlantik ilişkilerin yeniden tesis edilmesini zorlaştıran önemli sebepler de var. Bunların başında liberal dünya düzeninin uzun yıllardır liderliğini yapmış olan Amerika Birleşik Devletleri'nin artık bu rolü oynamak istememesi geliyor. Obama'yla başlayıp Trump'la ivme kazanan süreçte ABD dünyaya büyük güçler arası mücadeleler perspektifinden bakmaya başladı. NATO gibi uluslararası örgütlerin kendi hareketlerini kısıtlayacağına inanan ciddi sayıda Amerikalı var. Bunların çoğu Amerika Birleşik Devletleri'nin zengin Avrupalı müttefiklerinin güvenlik ihtiyaçlarını tek başına karşılamaması gerektiğine inanıyorlar. Savunmaya daha fazla para ayırıp Amerika ile birlikte dünyanın çeşitli yerlerinde ortak askeri operasyon yapabilecek seviyeye gelmedikleri müddetçe Avrupalı müttefiklerin ciddiye alınmaması gerektiğine inanan Amerikalılar hiç de az değil. Bunun bir yansıması olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Trump'la Kongre arasında hem Avrupalı müttefikler hem de Rusya'ya bakış bağlamında ciddi görüş ayrılıkları var. Bu durum ABD'nin NATO'ya yönelik bakış açısını sorunlu hale getiriyor.

Diğer taraftan benzer bir çatlak Avrupalı müttefikler arasında da yaşanıyor. Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan NATO üyelerinin Rusya'ya bakışları ve güvenlik algılarıyla Almanya ve Fransa gibi ülkelerin tutumları arasında ciddi farklar bulunuyor. Benzer şekilde, Avrupa'nın güvenliğinde Avrupa Birliği'nin NATO'dan daha önemli roller oynamasını isteyenlerle NATO üzerinden ABD ile kurdukları ikili askeri işbirliğini güvenlik politikalarının merkezine koyan ülkeler arasında da görüş ayrılıkları var.

NATO'nun transatlantik ilişkilerde yeniden sağlam bir köprü işlevi görmesini zorlaştıran bir diğer neden de Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin transatlantik ortaklar arasındaki çatlakları derinleştirmek için ellerinden geleni yapmaları. ABD ile yaşadıkları yarı rekabet-yarı düşmanlık ilişkisinde Rusya ve Çin Avrupa ülkelerini yanlarına çekmeye çalışıyorlar. Bunun mümkün olamaması halinde ise en azından Avrupalı müttefiklerin tarafsız kalmasını yeğliyorlar.

Her geçen gün daha belirgin olmaya başlayan çok-kutuplu dünya düzeninde NATO'nun ayakta kalmasını mümkün kılacak en önemli üç şart başlangıcında NATO'ya ruhunu veren üç temel işlevle aynı: Transatlantik ortaklar arasında ortak güvenlik algılarının ortaya çıkması, NATO'nun sadece dış tehditler

değil aynı zamanda Avrupalı uluslar arasındaki ilişkilerin barış ve işbirliği odaklı seyretmesi bağlamında önemli olduğunun kabul görmesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin NATO üzerinden Avrupa'nın güvenliğine yaptığı katkıyı önemsemeye devam etmesi. Çok-kutuplu yeni dünya düzeninde bu şartların ortaya çıkacağını ileri sürmek bu aşamada zor olsa da son yıllarda Rusya'nın takip ettiği dış politika ve Çin'in küresel niyetleri noktasında Batı dünyasında ortaya çıkmaya başlayan şüpheler NATO'nun devamını mümkün kılabilir.

KAYNAKÇA

Gheciu, Alexandra (2005). *NATO in the 'New Europe': The Politics of International Socialization after the Cold War*. Stanford: Stanford University Press.

Deni, John R. (2019). "Staying alive by overeating? The Enduring NATO Alliance at 70," *Journal of Transatlantic Studies*, Cilt 17, No. 2, ss. 157-173.

Webber, Mark, Ellen Hallams ve Martin A. Smith (2014). "Repairing NATO's Motors," *International Affairs*, Cilt 90, No. 4, ss. 773-793.

Yost, David S. (2010). "NATO's Evolving Purposes and the Next Strategic Concept," *International Affairs*, Cilt 86, No. 2, ss. 489-522.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association (ISA)* ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association (BPSA)* üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı (GP)*, *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı (TÜBAKOV)*, *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship (BSYRF)* projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.